

Ганна Гридасова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СПЕКТР ВЗАЄМВІДНОСИН МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМИ КОРПОРАЦІЯМИ ЯК НОВИМ АКТОРОМ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Hanna Hrydasova

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

RANGE OF RELATIONSHIP OF THE INTERNATIONAL ORGANIZATIONS WITH MULTINATIONAL CORPORATIONS AS NEW ACTOR OF THE INTERNATIONAL RELATIONS

Political role of multinational corporations in global community is inseparably linked with question of global management because deepening of interdependence of actors of international relations and complication of political system need search of new methods of society management.

This article is devoted to the analysis of place of multinational corporation as one of components of tripartite interaction between states, business and international organizations in modern international system.

The article reviews the range of interaction of multinational corporation with international organizations which can be divided into three components: regulation and control of activity of the international business, official and unofficial activity promotion of multinational corporation through the international organizations.

Key words: transnational corporation, multinational corporation, international organization, actor, system of international relations, transnationalization.

Переплетення процесів глобалізації, регіоналізації та транснаціоналізації в XXI ст. приводить до істотних змін у відносинах між акторами міжнародних відносин, сучасна міжнародна система стає складнішою та багаторівневою. Поглиблення взаємозалежності акторів міжнародних відносин та ускладнення політичної системи утворюють попит на пошук нових методів керуваності суспільством. Активізація нетрадиційних акторів міжнародних відносин, до яких належать неурядові організації, суспільні рухи, світові засоби масової інформації, приватні компанії і навіть громадяни, ставить перед традиційними гравцями нові завдання стосовно пошуку засобів співпраці та регулювання різних аспектів міжнародного співіснування.

У свою чергу, у міру розгортання процесу глобалізації зростає й активність взаємодії між недержавними акторами та розвивається транснаціональна структура¹. Залишаючись суверенними, держави дедалі більше залежать від економічних складників глобалізації, посилюється вплив ТНК на світову політику. На даний час не існує жодного значного процесу у світовій економіці, який би відбувався без участі транснаціональних корпорацій. Вони беруть як опосередковану, так і безпосередню участь у світових економічних та політичних процесах, стають активними учасниками формування єдиного політичного простору взаємодії та взаємопроникнення країн, народів, національних економік. Своєю діяльністю транснаціональні корпорації сприяють розмиттю кордонів між економікою та політикою, між внутрішньою та зовнішньою політикою держав.

Політична роль ТНК у світовому співтоваристві нерозривно пов'язана з питанням глобального керування. Оскільки транснаціоналізація має здебільшого односпрямований характер, увага

¹ Манжола, В.А., Коппель, О.А., Капітоненко, М.Г., Каменецький, М.С., Суботін, А.А. (2008). *Міжнародні системи і глобальний розвиток*. Київ: Нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 188.

звертається на відсталість прогресу світової політичної системи від глобальної економіки¹. Визначальний вплив глобального рівня системи міжнародних відносин на економічну систему підкріплено й глобальним масштабом інтересів і діяльності міжнародних економічних клубів (наприклад, ОПЕК), а також ТНК, які відіграють роль недержавних глобальних міжнародних акторів².

У зовнішній політиці ТНК здійснюють власну корпоративну дипломатію. Використовуючи сучасні системи планування та інформаційні комунікації, транснаціональні корпорації стають одним із найважливіших суб'єктів прямого впливу на глобальний інформаційний простір. Саме ТНК є основним структурним елементом економік більшості розвинутих країн, провідною силою їх розвитку та підвищення ефективності.

Вже в першій половині ХХІ ст. основною виробничо-економічною структурою постіндустріальної інформаційної економіки стане глобальна корпорація, заснована на приватно-колективній формі інтелектуальної власності³.

У ХХІ ст. посилюється політизація діяльності ТНК у світовому масштабі. Міжнародний характер діяльності ТНК стикає їх із зовнішньополітичною проблематикою. Діапазон втручання міжнародних корпорацій у справи приймаючих країн доволі широкий. Боротьба між корпораціями за джерела сировини та ринки збуту призводить до численних військово-політичних конфліктів у зонах інтересів ТНК.

Проблема керованості міжнародною системою, яка перебуває під впливом тенденцій глобалізації та транснаціоналізації, а також сучасні виклики, до яких можна зарахувати економічний і соціальний дисбаланс, проблеми забезпечення екологічної, військової та інформаційної безпеки, вимагають переосмислення відносин держав, суспільства та бізнесу як на внутрішній, так і на зовнішній арені.

З одного боку, світове товариство намагається віднайти вирішення для нових проблем у сфері регулювання і контролю, впоратися з якими виявляється можливим лише на транснаціональному рівні та за умови співробітництва міжнародних організацій, тобто створити нову тристоронню модель взаємодії за участю держав, ТНК та МО.

А з іншого – міжнародні організації та ТНК можуть вирішувати проблеми наднаціонального рівня, застосовуючи на практиці принципи представництва для виконання глобальних завдань.

Окрім того, враховуючи могутність транснаціональних корпорацій та зацікавленість країн у розвитку своїх ТНК, слід звернути увагу й на лобювання інтересів компаній за рахунок створення відповідних міжнародних організацій.

Тобто метою цієї статті є висвітлити спектр взаємодії транснаціональних корпорацій з міжнародними організаціями, який можна умовно поділити на три складові: регулювання та контроль за діяльністю міжнародного бізнесу, офіційне та неофіційне сприяння діяльності ТНК за допомогою міжнародних організацій.

Процес створення системи національного, регіонального, міжнародного регулювання діяльності транснаціонального бізнесу активно почався в 70-х роках ХХ ст. Оскільки активна діяльність ТНК на світовій арені вимагала уваги з боку Організації Об'єднаних Націй. У декількох резолюціях ГА ООН, наприклад у резолюції ГА ООН 32/105 від 14 січня 1978 р., рішуче засудила діяльність ТНК на Півдні Африки, де інвестиції міжнародних компаній створювали матеріальну базу режиму расизму та апартеїду; засуджувалася діяльність ТНК у виробництві та поширенні шкідливих хімічних препаратів та медикаментів.

Однак незважаючи на всі заборони, капіталовкладення американських компаній зросли з 1960 р. на 300 %, а англійських з 1965-го по 1974 р. — більш ніж на 250 %⁴.

Так, у 70-х роках була спроба країн, що розвиваються, розробити та прийняти в рамках ООН спеціальний Кодекс поведінки ТНК, що мав містити перелік норм, стандартів та правил, які б регламентували діяльність міжнародних компаній на світовому рівні. Економічна і Соціальна Рада

¹ Сорос, Дж. (2001). *Открытое общество. Реформируя глобальный капитализм*. Москва:

Некоммерческий фонд «Поддержки культуры, образования и новых информационных технологий».

² Манжола, В.А., Коппель, О.А., Капітоненко, М.Г. (2014). *Міжнародні системи і глобальний розвиток*. Київ: Знання, 151.

³ Макогон, Ю.В. (2007). *Международные стратегии экономического развития*. Киев: Знання, 140.

⁴ Комарова, Л.А. (1981). *Международные монополии - нарушители международного права. Правоведение*, 5, 80–87.

ООН з метою формулювання обов'язкових правил поведінки ТНК створила Комісію з транснаціональних корпорацій. Відтак 1976 р. ЮНКТАД ухвалила рішення про початок переговорів з питань поведінки ТНК щодо передачі технологій і здійснення дій, які обмежують ділову активність.

На той період питаннями регулювання діяльності ТНК, окрім Комісії ООН з ТНК, займалися:

- комітет з багатонаціональних підприємств при Міжнародній організації праці, який контролював виконання Трьохсторонньої декларації про принципи стосовно багатонаціональних підприємств та соціальної політики, прийнятий МОП 1977 р.;

- комісія ООН з міжнародного торгового права, яка також займалася врегулюванням суперечок щодо інвестицій¹.

Однак розбіжності поглядів учасників розробки кодексу затягнули процес прийняття, а у 80-х роках відбулася зміна філософії відносин із транснаціональним бізнесом у бік сприяння. Комісія з транснаціональних корпорацій припинила своє існування.

Перший Кодекс норм поведінки був розроблений Міжнародною Торговою Палатою 1972 р. Він мав необов'язковий характер і стосувався не лише ТНК, а й приймаючих країн та країн базування цих компаній.

Після 1993 р. проблематика Комісії з ТНК перейшла до Конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД). Перед цією організацією стоїть завдання забезпечити більш глибоке розуміння природи транснаціональних корпорацій, а також створити сприятливі умови для міжнародних інвестицій та розвитку підприємництва. ЮНКТАД працює в межах дискусій на міжурядовому рівні, здійснює технічну допомогу, проводить семінари, наради та конференції².

Щорічно ЮНКТАД проводить дослідження в галузі економіки, видає довідники, одним із найавторитетніших серед яких є Доповідь про світові інвестиції (World Investment Report). У цьому дослідженні подані актуальні статистичні показники діяльності найбільших ТНК. Також окремо видається бюлетень «Транснаціональні корпорації», в якому відстежуються зміни в міжнародному бізнесі на глобальному рівні протягом року³.

1999 р. був створений за ініціативою Генерального Секретаря ООН Глобальний договір між ООН, бізнесом та організаціями громадянського суспільства з питань екології, праці та прав людини⁴. У ньому чітко простежується класична тристороння корпоративна модель: уряди, представлені авторитетною міжнародною організацією, інститути громадянського суспільства в особі НКО та асоціації праці та бізнесу, під яким мається на увазі ТНК.

Метою договору є сприяння ООН у побудові нового глобального суспільства. Таким чином, ТНК пропонується разом з урядами, організаціями громадянського суспільства та ООН, керуючись універсальними цінностями, брати участь у вирішенні головних проблем глобалізації для ефективнішого політичного регулювання напрямів розвитку світових процесів.

З іншого боку, країни базування найбільших ТНК завжди були зацікавлені в сприянні розвитку міжнародного бізнесу та втілювали ці ідеї в життя офіційно та неофіційно за рахунок власного впливу в різних міжнародних організаціях, а також створення спеціальних організацій для убезпечення діяльності транснаціональних корпорацій.

Наприклад, країни-члени Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)⁵ під керівництвом уряду США вирішили здійснювати власну політику щодо ТНК, сподіваючись на обмеження спроб запровадження в рамках ООН жорсткого регулювання діяльності ТНК.

Іншої причиною укладання угоди про ТНК між країнами-членами ОЕСР стали вимоги щодо посилення контролю за діяльністю ТНК з боку громадянського суспільства цих країн, представленого в межах ОЕСР профспілками. Зі свого боку, представники великого бізнесу, які є членами Промислового Комітету ОЕСР, вимагали усунення будь-яких перепон на шляху вільного переміщення прямих зарубіжних інвестицій.

¹ Хуснутдинов, М. (1998). Конвенция о ТНК: условия принятия и реализации. *РЭЖ*, 4.

² Official site of UNCTAD. <<http://unctad.org/en/Pages/AboutUs.aspx>>.

³ «Transnational corporation» (journal UNCTAD). <<http://unctad.org/en/pages/publications/Transnational-Corporations-%28Journal%29.aspx>>.

⁴ Official site of United Nations Global Compact. <<http://www.unglobalcompact.org/Languages/russian/index.html>>.

⁵ Official site of OECD. <<http://www.oecd.org>>.

Метою угоди про ТНК є "підтримка позитивного внеску ТНК в економічний і соціальний прогрес і мінімізація труднощів, пов'язаних з деякими операціями ТНК"¹. Ця угода передбачає, що держави-члени ОЕСР, на території яких і засновані більшість ТНК, несуть моральну відповідальність у разі, якщо діяльність транснаціональних корпорацій у приймаючій країні заподіює економічних і соціальних збитків. Такий підхід значною мірою відповідає тенденції до впровадження корпоративної соціальної відповідальності та відрізняється від попереднього, що передбачав основною метою зовнішньої політики країн-членів ОЕСР лише захист зарубіжних інвестицій ТНК без урахування їх впливу на економічне і політичне становище у приймаючих країнах.

Для вирішення спірних питань в ОЕСР 1975 р. було створено спеціальний орган - Комітет з міжнародних інвестицій і транснаціональних корпорацій. На нього покладено функції розгляду скарг і повідомлень, а також внесення пропозицій щодо уточнень і доповнень в Угоді країн ОЕСР про ТНК.

Таким чином, можна зробити висновок, що Угода про ТНК держав-членів ОЕСР утворює баланс між регулюючими заходами з боку держави і надмірною її активністю, що перешкоджає ефективній діяльності ТНК. Ця угода є консенсусом між інтересами країн-членів і транснаціональними компаніями, а також частково враховує інтереси приймаючих країн.

Іншою організацією, що покликана офіційно захищати інвестиції ТНК, є Міжнародне агентство з гарантій інвестицій (МІГА)², створене на базі прийнятої 1985 р. за підтримки Світового банку конвенції.

Ця організація стала першою міжнародною системою, що страхує від політичних ризиків зарубіжні інвестиції ТНК у приймаючих країнах, а також пропонує набір технічних порад країнам, що розвиваються, які поліпшують інвестиційний клімат і збільшують приплив зарубіжних інвестицій. МІГА здійснює свої операції лише всередині країн-членів Агентства, до яких належить 188 країн³.

Однак під тиском глобального громадянського суспільства офіційні шляхи сприяння діяльності ТНК поєднуються з більш прихованими формами впливу на політичні та економічні процеси. Економізація світової політики, коли економічні санкції вважаються більш дієвими за військове втручання, стає одним з основних параметрів сучасної системи міжнародних відносин та транснаціоналізації середовища світової політики. За таких умов відбувається послаблення значення міжнародних організацій політично-соціального спрямування та підсилення ролі міжнародних фінансових інститутів, таких як: Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародний валютний фонд та ін. У результаті виникає своєрідна ситуація двовладдя. Коли суверенним державам доводиться спочатку в економічній, а потім і в політичній сфері ділити владу з глобальними фінансовими інститутами. При цьому у фінансово-економічній сфері державний вплив зменшується, а влада переходить до ТНК та підконтрольних їм міжнародних інститутів.

Серед таких міжнародних інститутів можна виділити Міжнародний валютний фонд, групу Світового Банку, що включає Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародну асоціацію розвитку, Міжнародну фінансову корпорацію, МАГІ, Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів, Міжнародну Торгову Палату, ОЕСР, Світову організацію торгівлі тощо⁴.

Зазвичай вплив країни в цих організаціях відповідають її долі у фінансуванні організації або ролі у світовій економіці, водночас керівники тісно пов'язані з фінансовим товариством: вони приходять з фінансових транснаціональних компаній та туди ж повертаються. Ці люди дивляться на світ очима фінансового співтовариства та часто пов'язані з комерційними інтересами певних кіл розвинутих країн⁵. Таким чином, найбільші міжнародні фінансові організації значною мірою сприяють діяльності транснаціональних корпорацій та фінансових груп.

Отже, транснаціональні корпорації під впливом сучасних тенденцій світового розвитку стали новими вагомими акторами міжнародних відносин та формують свою системи взаємовідносин з іншими суб'єктами, включаючи й міжнародні організації. З одного боку, триває процес створення систем регулювання діяльності ТНК на базі міжнародних організацій та розвивається тенденція до

¹ Рокоча, В.В., Плотніков, О.В., Новицький, В.С. та ін. (2001) *Транснаціональні корпорації*. Київ: Таксон.

² Official site of MIGA. <<http://www.miga.org/>>.

³ Official site of MIGA, member countries. <<http://www.miga.org/whoweare/index.cfm?stid=1789>>.

⁴ Ервиашвили, Н.Д. (2000). *Фінансове право*. Москва: Юнити.

⁵ Ситиглиц, Дж. Ю. (2003). *Глобалізація: тривожні тенденції*. Москва, 29.

корпоративної соціальної відповідальності, а з іншого – міжнародні організації стають засобами офіційного та неофіційного сприяння діяльності транснаціональних корпорацій.

References

1. Erviashvili, N.D. (2000). *Finansovoe pravo*. Moskva: Yuniti.
2. Husnutdinov, M (1998). *Konventsiya o TNK: usloviya prinyatiya i realizatsii*. REZh.
3. Komarova, L.A. (1981). *Mezhdunarodnyie monopolii - narushiteli mezhdunarodnogo prava*. Pravovedenie, 5, 80 – 87.
4. Makogon, Yu.V. (2007). *Mezhdunarodnyie strategii ekonomicheskogo razvitiya*. Kiev: Znannya, 140.
5. Manzhola, V.A., Koppel, O.A., Kapitonenko, M.G., Kamenetskiy, M.S., Subotin, A.A. (2008). *Mizhнародni systemy i globalniy rozvyitok*. Kiiv: Nats. un-t im. T. Shevchenka, 188.
6. Manzhola, V.A., Koppel, O.A., Kapitonenko, M.G. (2014). *Mizhнародni systemy i globalniy rozvyitok*. Kiiv: Znannya, 151.
7. Official site of MIGA. <<http://www.miga.org/>>.
8. Official site of MIGA, member countries. <<http://www.miga.org/whoweare/index.cfm?stid=1789>>.
9. Official site OECD. <<http://www.oecd.org>>.
10. Official site UNCTAD. <<http://unctad.org/en/Pages/AboutUs.aspx>>.
11. Official site of United Nation Global Compact. <<http://www.unglobalcompact.org/Languages/russian/index.html>>.
12. Rokocha, V.V., Plotnikov, O.V., Novyitskiy, V.E. ta in. (2001). *Transnatsionalni korporatsii*. Kyiv: Takson.
13. Sitiglits, Dzh.Yu. (2003). *Globalizatsiya: trevozhnyie tendentsii*. Moskva, 29.
14. Soros, Dzh. (2001). *Otkryitoe obschestvo. Reformiruya globalniy kapitalizm*. Moskva: Nekommercheskiy fond «Podderzhki kulturyi, obrazovaniya i novyih informatsionnyih tehnologiy».
15. Transnational Corporations (Journal UNCTAD). <<http://unctad.org/en/pages/publications/Transnational-Corporations-%28Journal%29.aspx>>.